

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.091(477):656.6

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-6(329)-2-5-13

Волошинов Сергій Анатолійович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інноваційних технологій та технічних засобів судноводіння Херсонської державної морської академії, м. Херсон, Україна.

s_voloshinov@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7436-514X>

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МОРСЬКИХ ФАХІВЦІВ В УКРАЇНІ

Професійна діяльність моряків пов'язана із забезпеченням безпеки національного і міжнародного морського судноплавства та розвитком морської торгівельної галузі України. Професійна підготовка морських фахівців регламентується вимогами міжнародних конвенцій, учасником яких є й Україна. Наразі головною характеристикою фахівця стає не лише рівень його сьгоднішніх професійних компетентностей, а й здатність до самовдосконалення, освоєння нового й адаптації до постійно змінюваних умов роботи.

У зв'язку із цим професійна підготовка майбутніх морських фахівців має постійно зазнавати модернізації. Це актуалізує питання вивчення попереднього досвіду професійної підготовки у сучасних наукових дослідженнях з метою моделювання процесу професійної підготовки майбутніх морських фахівців з урахуванням висновків попередніх наукових досліджень та тенденцій у морській освіті.

Моделюванню професійної підготовки майбутніх фахівців присвячено праці таких українських науковців: Л. Коваль, Л. Нікітченко, І. Костікова (учителів), Т. Коваль (менеджерів-економістів), І. Бойчук (фармацевтів), Є. Бесєдіна (майбутніх перекладачів), Т. Сокол (менеджерів туристичної індустрії), М. Росток (обліковців з реєстрації бухгалтерських даних), Л. Максимчук (економістів-міжнародників) тощо. Зокрема аналізу сучасних моделей підготовки фахівців присвячено праці К. Осадчої (Осадча, 2018), О. Місечко, В. Корнієнко та ін..

Питанням моделювання професійної підготовки майбутніх морських фахівців займалися закордонні вчені вчені Г. Емад (G. Emad), В. Рот (W. Roth), В. Дулін, В. Єфентьев, О. Касьянов, Є. Скачков, Л. Ступіна, Н. Рєпин, В. Фадєєва та ін.. З досліджень вчених можна зробити висновок про те, що універсальної моделі професійної підготовки морських фахівців не розроблено.

У дослідженні ми дотримуємося визначення С. Щерби, що моделювання – це опосередкований метод пізнання, що передбачає вивчення об'єкта на основі його копії (моделі), а модель – реально існуюча чи мислено уявна система, що замінює в пізнавальному процесі систему-оригінал і перебуває з нею у відношеннях подібності, тотожності, однаковості (Щерба & Заглада, 2011).

Вважаємо доцільним проаналізувати у хронологічному порядку дослідження українських вчених щодо розробки моделей професійної підготовки майбутніх морських фахівців.

І. Соколом запропоновано модель формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін, яку розроблено на засадах особистісно-діяльнісного, системного і андрагогічного підходів, що передбачає залучення курсантів до складання і розв'язування професійних задач. Модель визначає структуру професійної компетентності, передбачає розробку технології вивчення обраної для експерименту навчальної дисципліни та визначення педагогічних умов, що забезпечують ефективність цього процесу, а саме: управління якістю формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв шляхом моніторингу процесу навчання морехідної астрономії та його результатів; застосування диференційованого підходу до формування у майбутніх судноводіїв професійної компетентності при вивченні морехідної астрономії; реалізація міжпредметних зв'язків з фундаментальними та іншими фаховими дисциплінами, пов'язаними з навчанням майбутніх судноводіїв основ судноводіння; комп'ютерна підтримка навчально-пізнавальної діяльності курсантів; готовність викладача до реалізації моделі формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв.

Ця модель, не зважаючи на те, що має всі доцільні структурні елементи, включаючи структуру компетентності й умови ефективності досліджуваного процесу, не може бути повністю використана при моделюванні професійної підготовки майбутніх морських фахівців. Вона спрямована на формування професійної компетентності лише майбутніх судноводіїв, а не морських фахівців, до яких входять посади, визначені класифікатором професій ДК 003:2010 та довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників Випуск 67 «Водний транспорт» та пов'язані із управлінням рухом суден, експлуатацією суден та їх систем, управління операціями суден, забезпеченням безпеки судноплавства (Сокол, 2011).

Вивчаючи педагогічні умови реалізації андрагогічного підходу у професійній підготовці робітників морського транспорту Н. Черненко досліджено модель професійної підготовки осіб рядового складу в процесі формування їх професійно важливих якостей. У її структурі авторкою виділено цільовий, нормативний, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий, діагностичний і результативний блоки, які поєднані системою зв'язків. Це дозволяє комплексно розглянути

досліджуваний процес з позицій андрагогічного, компетентнісного, системного та діяльнісних підходів, що створює можливість для охоплення в єдину систему основних напрямів й педагогічних умов реалізації андрагогічного підходу в процесі формування професійно важливих якостей слухачів (Черненко, 2016).

На нашу думку, запропонована модель, маючи за мету формування професійно важливих якостей робітників морського транспорту засобами дисциплін загальнопрофесійного циклу, не відображає усієї сукупності професійної підготовки майбутніх морських фахівців, а лише її аспекти. Таким чином, у моделюванні професійної підготовки майбутніх морських фахівців вона може бути використана частково.

С. Барсук було розроблено та експериментально перевірено модель формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу, яку представлено елементами педагогічного процесу, що забезпечують формування професійної комунікативної компетентності. Ця дидактична модель відображає цільовий, процесуальний, змістовий, контрольнопереважний компоненти, а також включає моніторинг сформованості іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу (Барсук, 2016).

Ця модель орієнтована на навчання англійської мови за професійним спрямуванням, а за мету ставиться формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв. Всі її компоненти спрямовані на її досягнення, що не є метою нашого моделювання професійної підготовки майбутніх морських фахівців, а лише її частиною. Варто виділити запропонований у цій моделі моніторинг навчальних досягнень студентів, він дає можливість простежити динаміку змін, що відбулися під час формувального етапу експерименту і порівняти їх з результатами на констатувальному етапі.

А. Юрженко розробила та експериментально перевірила модель формування англійської комунікативної компетентності майбутніх судових механіків на засадах гейміфікованого підходу. У системі змішаного навчання дослідниця використовувала такі ігрові елементи, які підвищували ефективність, призвели до зросту мотивації тощо: таблиці лідерів, бали, місії та рівні, гейміфіковані вправи, квести та ін. Продуктивність впровадженої моделі авторка довела зростанням якості та іспішності (Юрженко, 2018).

Л. Гергановим розроблено з урахуванням вимог системи управління якістю ISO 9001-2008 і міжнародних Конвенцій і Кодексу ПДНВ та доведено ефективність моделі професійної підготовки кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві. Вона містить методологічний, цільовий, змістовий, суб'єктний, методичний та оцінно-результативний компоненти, що уможливають реалізацію психолого-педагогічного, організаційно-технічного, навчально-методичного і кадрового забезпечення підготовки кваліфікованих

робітників морського профілю на виробництві. У ході дослідження науковцем було доведено, що ця модель уможливує здійснення навчального процесу на виробництві на основі сучасного навчально-методичного забезпечення; інноваційних педагогічних технологій, тренажерних комплексів, упровадження об'єктивних критеріїв оцінювання рівнів розвиненості професійної компетентності моряків згідно з Кодексом ПДНВ (Георганов, 2016).

У ході дослідження розроблення, упровадження й реалізації змісту фізичної освіти у морській вищій школі В. Чернявським запропоновано освітню модель фахівців річкового та морського транспорту, що включає такі компоненти як вільне володіння загальнонауковими та спеціальними знаннями та вміннями, здатність до адекватного застосування професійного інструментарію, до втілення знань і умінь в дії, узгодженість цих дій з цілями й умовами професійної діяльності, готовність до її багатоаспектності; сформованість і зрілість професійно значущих якостей, усвідомлення особистісного сенсу професійних дій, задоволеність вибором професії; фізична і моральна готовність до здійснення професійної діяльності, здатність до комунікації на суб'єкт-суб'єктному і суб'єкт-об'єктних рівнях, до виявлення та обліку індивідуальних особливостей суб'єктів комунікації, до створення сприятливого психологічного клімату в колективі; екологічна грамотність, усвідомлене і дбайливе ставлення до водних екосистем своєї країни та інших країн світу, здатність до запобігання експлуатаційного та аварійного забруднення моря з суден; розвинуте почуття патріотизму, відповідальності за сьогодення і майбутнє своєї Батьківщини, активна громадянська позиція, неприйняття негативних висловлювань на адресу керівництва країни, використання необ'єктивних відомостей про події, що в ній відбуваються, сформованість почуття самодостатності і розуміння того, що воно є головною перевагою нації (Чернявський, 2017).

Така модель є теоретичною і має відображення у освітньому стандарті та в освітніх програмах у процесі навчання у закладах вищої морської освіти. Вона не передбачає існування майбутніх фахівців у сучасному інформаційному суспільстві і орієнтована передусім на вивчення фізики, а не на загальну професійну підготовку майбутніх морських фахівців.

Л. Ліпшиць розроблено модель формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, що складається із п'яти блоків: цільовий (мета, завдання); теоретико-методологічний (підходи, принципи); змістовий (соціально-гуманітарні дисципліни, спецкурс «Формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів»); технологічний (форми, методи, засоби); оцінювально-результативний (критерії, показники, рівні сформованості соціокультурної компетентності, очікуваний результат). Констатовано,

що модель може бути дієвою лише за певних педагогічних умов. В основу моделі покладено ідею формування у курсантів соціокультурної компетентності шляхом отримання знань про особистість, суспільство, культуру та опанування норм міжособистісного і міжкультурного спілкування від початкового етапу навчання до самостійної діяльності (Ліпшиць, 2018).

Модель має всі потрібні структурні елементи, проте не задовольняє нашої цілі у формування професійної компетентності, а лише такої її складової як соціокультурна компетентність. Також модель спрямована на професійну підготовку судноводіїв міжнародних рейсів. Натомість метою моделювання нашої моделі є професійна підготовка майбутніх морських фахівців, серед яких, крім судноводіїв, розуміються й інші професії.

Досліджуючи проблему формування професійної компетентності майбутніх судових механіків, О. Дендеренком науково обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність трьох моделей формування професійної компетентності майбутніх судових механіків засобами інтеграції природничих і загальнотехнічних дисциплін, в основу яких покладено особистісно-діяльнісний, компетентнісний, проблемноінтегративний, контекстний і системний підходи. Ці моделі виступають блоками інтегративної моделі методичної системи інтегрованого навчання майбутніх судових механіків у ЗВО морського профілю. Як всі моделі так і інтегративна модель, запропонована науковцем, стосуються окремих аспектів професійної підготовки майбутніх морських фахівців, тому їх елементи можуть бути застосовані у процесі моделювання професійної підготовки майбутніх морських фахівців (Дендеренко, 2018).

Таким чином, на основі аналізу сучасних моделей професійної підготовки майбутніх морських фахівців в Україні можна виділити позитивні риси у проаналізованих моделях, які можуть бути застосовані у моделюванні професійної підготовки морських фахівців: розробка на засадах системного, особистісного, діяльнісного, диференційованого, комунікативного, когнітивного та компетентнісного підходів; орієнтація на міжнародні стандарти та інтеграцію до світового співтовариства та світової морської галузі; обґрунтування педагогічних умов, що забезпечують ефективність різних аспектів процесу професійної підготовки майбутніх морських фахівців; акцент на здійсненні моніторингу процесу професійної підготовки. Аналіз також дозволяє зробити висновок про відсутність універсальної моделі професійної підготовки морських фахівців в Україні з урахуванням тенденцій інформаційного суспільства та морської галузі.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з моделюванням професійної підготовки майбутніх морських фахівців в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Список використаної літератури

- 1. Осадча К. П.** Сучасні моделі підготовки педагогів до здійснення тьюторської діяльності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2018. № 1. С. 207–214.
- 2. Щерба С. П.,** Заглада О. А. *Філософія* / за ред. С. П. Щерби. К.: Кондор, 2011. 548 с.
- 3. Сокол І. В.** Формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2011. 20 с.
- 4. Черненко Н. І.** Педагогічні умови реалізації андрагогічного підходу у професійній підготовці робітників морського транспорту: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2016. 282 с.
- 5. Барсук С. Л.** Педагогічні умови формування іншомовного професійного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2016. 258 с.
- 6. Юрженко А. Ю.** Педагогічні умови підготовки майбутніх суднових механіків у процесі вивчення англійської мови за професійним спрямуванням. *Інженерні та освітні технології*. 2018. Т. 6. № 4. С. 48–57.
- 7. Герганов Л. Д.** Теоретичні і методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 39 с.
- 8. Чернявський В. В.** Теоретичні і методичні засади навчання фізики майбутніх фахівців морського та річкового транспорту: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2017. 492 с.
- 9. Ліпшиць Л. В.** Формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2018. 253 с.
- 10. Дендеренко О. О.** Формування професійної компетентності майбутніх суднових механіків у процесі інтеграції природничих і загально технічних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2018. 344 с.

References

- 1. Osadcha, K. P.** (2018). Suchasni modeli pidhotovky pedahohiv do zdiisnennia tiutorskoi diialnosti [Modern models of teacher training for tutoring]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny – Research Publications Collection of Uman State Pedagogical University*, 1, 207-214 [in Ukrainian].
- 2. Shcherba, S. P., & Zahlada O. A.** (2011). *Filosofiiia* [Philosophy]. K.: Kondor [in Ukrainian].
- 3. Sokol, I. V.** (2011). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh sudnovodiiv u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Future navigators professional competence formation in the process of special disciplines study]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kherson [in Ukrainian].
- 4. Chernenko, N. I.** (2016). Pedahohichni umovy realizatsii andrahohichnoho pidkходу u profesiinii pidhotovtsi robitnykiv morskoho transportu [The pedagogical conditions of the andragogical approach realization in the vocational training of maritime traffic workers].

Extended abstract of candidate's thesis. Kherson [in Ukrainian].

5. Barsuk, S. L. (2016). Pedagogichni umovy formuvannya inshomovnoho profesiinoho movlennia maibutnikh sudnovodiiv na zasadakh komunikativno-kohnityvnoho pidkходу [Pedagogical conditions of formation of foreign professional communicative skills of future navigators based on Communicative and Cognitive approaches]. *Extended abstract of candidate's thesis. Kherson [in Ukrainian].*

6. Yurzhenko, A. Yu. (2018). Pedagogichni umovy pidgotovky maybutnikh sudnovykh mekhanikiv u protsesi vyvchennya anhliys'koyi movy za profesiynym spryamuvannyam [Pedagogical conditions for training of future ship engineers in the process of English for specific purpose learning]. *Inzhenerni ta osvitni tekhnolohii – Engineering and Educational Technologies, Vols. 6, №4, 48-57 [in Ukrainian].*

7. Gerganov, L. D. (2016). Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidgotovky kvalifikovanykh robitnykiv morskoho profilu na vyrobnytstvi [Theoretical and methodological foundations of professional training of skilled workers of the sea profile on the production]. *Extended abstract of doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].*

8. Cherniavskiy, V. V. (2017). Teoretychni i metodychni zasady navchannia fizyky maibutnikh fakhivtsiv morskoho ta richkovoho transportu [Theoretical and methodological basics of Physics teaching of future specialists of sea and river transport]. *Extended abstract of doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].*

9. Lipshyts, L. V. (2018). Formuvannya sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh sudnovodiiv mizhnarodnykh reisiv u protsesi vyvchennia sotsialno-humanitarnykh dystsyplin [Formation of sociocultural competence of future navigators of international voyages in the process of studying social and humanitarian disciplines]. *Extended abstract of candidate's thesis. Kherson [in Ukrainian].*

10. Denderenko, O. O. (2018). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnikh sudnovykh mekhanikiv u protsesi intehratsii pryrodnychykh i zahalno tekhnichnykh dystsyplin [Formation of professional competence of future marine engineers in the integration process of natural and general technical disciplines]. *Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].*

Волошинов С. А. Аналіз сучасних моделей професійної підготовки майбутніх морських фахівців в Україні

У статті у хронологічному порядку проаналізовано дослідження українських вчених щодо розробки моделей професійної підготовки майбутніх морських фахівців. Виділено такі сучасні моделі: формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін, професійної підготовки осіб рядового складу в процесі формування їх професійно важливих якостей, формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв, професійної підготовки кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві, фахівців річкового та морського транспорту, формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-

гуманітарних дисциплін, формування професійної компетентності майбутніх судових механіків засобами інтеграції природничих і загальнотехнічних дисциплін. Зроблено висновок про відсутність універсальної моделі професійної підготовки морських фахівців в Україні.

Ключові слова: модель професійної підготовки, морські фахівці, вища морська освіта.

Волошинов С. А. Анализ современных моделей профессиональной подготовки будущих морских специалистов в Украине

В статье в хронологическом порядке проанализированы исследования украинских ученых по разработке моделей профессиональной подготовки будущих морских специалистов. Выделены следующие современные модели: формирования профессиональной компетентности будущих судоводителей в процессе изучения специальных дисциплин, профессиональной подготовки лиц рядового состава в процессе формирования их профессионально важных качеств, формирования иноязычной профессиональной диалогической речи будущих судоводителей, профессиональной подготовки квалифицированных рабочих морского профиля на производстве, специалистов речного и морского транспорта, формирования социокультурной компетентности будущих судоводителей международных рейсов в процессе изучения социально-гуманитарных дисциплин, формирования профессиональной компетентности будущих судовых механиков средствами интеграции естественных и общетехнических дисциплин. Сделан вывод об отсутствии универсальной модели профессиональной подготовки морских специалистов в Украине.

Ключові слова: модель профессиональной подготовки, морские специалисты, высшее морское образование.

Voloshinov S. Analysis of Current Models of Future Maritime Specialists' Professional Training in Ukraine

In the article, the following modern models on the basis of the analysis of Ukrainian scientists' researches on the development of models of future maritime specialists' professional training are highlighted: formation of professional competence of future navigators in the process of professional disciplines study, professional training of ratings in the process of forming their professionally important qualities, formation of foreign-speaking professional dialogical speech of future navigators, professional training of skilled workers of the maritime industrial profile, specialists of river and maritime transport, formation of socio-cultural competence of future international voyages' navigators in the process of studying social and humanitarian disciplines, formation of professional competence of ship

engineers by means of integration natural and general technical disciplines. The author highlights the positive features in the analyzed models: development on the basis of systemic, personal, differentiated, communicative, cognitive and competence approaches; focus on international standards and integration into the global community and the global maritime industry; substantiation of pedagogical conditions that ensure the effectiveness of various aspects of the process of professional training of future maritime specialists; emphasis on monitoring the training process. It is concluded that there is no universal model of professional training of maritime specialists in Ukraine.

Key words: model of professional training, maritime specialists, higher maritime education.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2019 р.

Прийнято до друку 25.10.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Ваховський Л. Ц.